

สังคหัตถุองค์ธรรมแห่งการสังคมสงเคราะห์

Sangahavatthu: The Principles of Service and Social Welfare

พระปลัดณรงค์ศักดิ์ วิสุทธิเมธี

Phraparat Narongsuk Visuddhimadhe

สุชี มากมุลดี

Sukhee Makmoondee

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

Mahamakut Buddhist University Sri Lan Chang Campus

E-mail : kingsukhee@gmail.com

บทคัดย่อ

หลักการสังคมสงเคราะห์มีพื้นฐานมาจากความเมตตากรุณาและความห่วงใยคนในสังคม ซึ่งหลักสังคหัตถุเป็นหลักการที่ส่งเสริมการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดการยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ก่อให้เกิดความสามัคคีและสันติสุขในสังคม ประกอบด้วย 1) ทาน คือ การให้ 2) ปิยวาจา คือ การแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ด้วยถ้อยคำที่น่าฟัง 3) อุตถจริยา คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ 4) สมานัตตตา คือ การประพฤติตนด้วยความเสมอต้นเสมอปลาย เมื่อสงเคราะห์กันและกันด้วยหลักสังคหัตถุ 4 ประการนี้ จะทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ความสันติสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคมจึงเกิดขึ้น

คำสำคัญ : สังคหัตถุ, การสังคมสงเคราะห์, การให้

ABSTRACT

The principles of social welfare are based on loving-kindness, compassion, and concern to other people in society. Likewise, Sangahavatthu is the principle that promotes mutual welfare in order to achieve the mental anchorage and to cause the unity and peace in society. Sangahavatthu comprises 1) charity is giving; 2) kindly speech is the good and useful suggestion with polite words; 3) useful conduct is to make oneself useful 4) even and equal treatment is to behave oneself properly and consistently. When people help each other with the principles of Sangahavatthu, this will make them live together harmonizably in society, and help each other so that the peace in society can appear.

Keywords : Sangahavatthu, social welfare, giving

1. บทนำ

มนุษย์เกิดมามีอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ในสังคมหนึ่งๆ ย่อมมีคนที่มีปัญหาด้วยกันทั้งสิ้น บางสังคมก็มาก บางสังคมก็น้อย การสงเคราะห์เกิดมานานแล้ว ควบคู่ไปกับการเกิดของปัญหา และความต้องการ ถ้าพิจารณาจากบริบทรอบๆ ตัว โดยเฉพาะครอบครัวจะพบว่า บิดามารดาจะปรึกษาหารือกันเมื่อมีปัญหา เช่นเดียวกับบุตรจะปรึกษาหารือกับบิดามารดาเมื่อมีปัญหา เพื่อนบ้านจะให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันเมื่อมี

ปัญหา รวมทั้งคนในชาติจะช่วยเหลือคนในชุมชนเมื่อมีปัญหา เป็นต้น การสังคมสงเคราะห์มีรากฐานมาจากความเมตตา ความกรุณา และความเป็นห่วงเป็นใยคนในสังคม ซึ่งได้รับความเดือดร้อนและไม่สามารถที่จะช่วยเหลือตนเองได้ การสังคมสงเคราะห์จึงได้เกิดขึ้น

การสังคมสงเคราะห์ เป็นทั้งวิชาชีพ ทั้งความรู้ และวิชาการที่นำเอาทฤษฎีและวิทยาการสาขาต่างๆ มาใช้ปฏิบัติเพื่อการจัดหาบริการเพื่อช่วยส่งเสริมความสามารถภายในส่วนบุคคลและหน้าที่ทางสังคมของบุคคลซึ่งใช้กับบุคคลแต่ละคนหรือเป็นกลุ่มก็ได้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสวัสดิภาพของมนุษย์ วัตถุประสงค์ของการสังคมสงเคราะห์มี 4 ประการ (วิลโลว์สกี ฤกษ์ฤทธิ, 2529 : 9-10) ดังนี้

1) การแก้ปัญหาและการบรรเทาปัญหา นักสังคมสงเคราะห์จะต้องมีการเรียนรู้เกี่ยวกับสังคมและมีความรู้ความสามารถที่จะนำทรัพยากรต่างๆ ไม่ว่าทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรทางสังคม เช่น วัสดุ อุปกรณ์ ความรู้ ความคิดและปัจจัยต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวบุคคล กลุ่มชน และชุมชน เข้ามาช่วยแก้ไขและบรรเทาปัญหาให้บรรเทาเบาบางลง หรือให้หมดสิ้นไป

2) การป้องกัน นักสังคมสงเคราะห์จะต้องปฏิบัติจัดทำเพื่อป้องกันปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่จะบังเกิดขึ้นไม่ว่าด้านเศรษฐกิจสังคม อารมณ์ จิตใจ และสุขภาพร่างกายโดยการกระทำร่วมกับผู้ขอรับการสงเคราะห์

3) การบำบัดรักษา หรือการบริการ รวมทั้งการฟื้นฟูสมรรถภาพ หรือสิ่งบกพร่องต่างๆ ของผู้มีปัญหาให้ดีขึ้น

4) งานส่งเสริมหรือพัฒนา จัดว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการสังคมสงเคราะห์ เพราะการพัฒนาคนเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากมายมหาศาล กล่าวคือเมื่อบุคคลได้รับการพัฒนาแล้วก็ย่อมจะไปพัฒนาคนอื่น ๆ ต่อไปอีกโดยไม่รู้จักจบสิ้น นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เกิดขึ้นเสมอซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง หน้าที่ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนักสังคมสงเคราะห์ควรพิจารณาด้านความเหมาะสมต่อเหตุการณ์ด้วย

การสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ การยึดเหนี่ยวจิตใจ ประสานหมู่ชนไว้ให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือการให้สังคมเกาะกุมค้ำกันอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่แตกไม่กระจัดกระจาย ดังนั้นความมุ่งหมายของสังคมสงเคราะห์ จึงไม่เป็นเพียงเอาอะไรไปให้เขา ไม่ใช่เอาบริการไปให้ เอาทรัพย์สินเงินทองไปให้ แต่หมายถึงการทำให้สังคมรวมใจกันผดึกยัดเหนี่ยวกันไว้ได้ การสังคมสงเคราะห์ จึงเป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักแห่งการสงเคราะห์ไว้ และสามารถนำมาใช้ในงานสังคมสงเคราะห์ได้เป็นอย่างดี นั่นก็คือ หลักสังคหวัตถุ คือ หลักธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์กันและกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551 : 142) พระพุทธองค์ทรงอุปมาสังคหวัตถุไว้ในสังคหสูตรเปรียบเหมือนกับพาหนะที่จะนำคนไปสู่ความเจริญในโลก (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อ 32 : 50 – 51) ซึ่งประกอบด้วย

1) ทาน คือ การเกื้อกูลกันด้วยการให้ หมายถึง การให้ การเสียสละ หรือ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว

2) ปิยวาจา คือ การใช้วาจาประสานไมตรี หมายถึง การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่ประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ

3) อตถจริยา คือ การร่วมสร้างสรรค์อุดมการณ์ หมายถึง การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือ การปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

4) สมานัตตตา คือ การร่วมทุกข์ร่วมสุขในทุกคราว หมายถึง การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอหรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย

สังคหวัตถุ เป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมคำสอนที่เกี่ยวกับ ทาน จาคะ การบริจาค การเอื้อเฟื้อ การช่วยเหลือ การเสียสละ การอนุเคราะห์ ไว้ด้วยกัน ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สอนให้ทุกคนไม่เป็นคนที่เห็นแก่ตัว ไม่มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก ถ้ามนุษย์ทุกคนถือนี่เรา นี่พวกของเรา นั่นพวกของผู้อื่น มีมากขึ้นในตัณหา ความเข้าใจความเห็นอกเห็นใจ ในเพื่อนมนุษย์ด้วยกันก็จะหมดไปในทันที จะไม่ต่างอะไรกับสัตว์ดิรัจฉาน สังคมก็จะมีแต่ความแห้งแล้งน้ำใจ ความเอื้ออาทรในเพื่อนร่วมโลกด้วยกันก็จะหมดไป กลายเป็นการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมแบบตัวใครตัวมัน พระพุทธศาสนาได้วางหลักการสังคมสงเคราะห์ให้มนุษย์ในสังคมได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เป็นเครื่องผูกมิตรไมตรี เป็นเครื่องสร้างมนุษยสัมพันธ์ และเป็นธรรมที่ชนะใจคน จะเห็นได้ว่าหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักการสงเคราะห์ที่สามารถนำไปปรับใช้กับบุคคลในสังคมได้ตามกาลเทศะ รู้ว่าควรสงเคราะห์ใคร เมื่อใด และอย่างไร ทำให้สามารถสงเคราะห์ผู้คนได้เป็นจำนวนมาก สังคหวัตถุเป็นหลักธรรมที่ปฏิบัติได้เสมอ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

2. องค์ธรรมแห่งสังคหวัตถุ

สังคหวัตถุ หมายถึง คุณธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลและประสานหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในความสามัคคีตามหลักความสงเคราะห์ ซึ่งประกอบไปด้วยคุณธรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) ทาน 2) ปิยวาจา 3) อตถจริยา 4) สมานัตตา

1) ทาน

ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละ การช่วยเหลือด้วยทุนการแบ่งปัน สิ่งของแก่ผู้อื่นที่สมควรให้ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและศิลปวิทยาการ รวมไปถึงการให้อภัยแก่ผู้อื่น ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะการช่วยเหลือสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน การให้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

(1) อามิสทาน คือ การให้วัตถุ สิ่งของ หรือเงินเป็นทาน เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การให้วัตถุทานมีอยู่ 10 อย่าง ได้แก่ 1) ข้าว หมายถึง อาหาร 2) น้ำดื่ม เช่น น้ำหวาน บ่อน้ำ ถังน้ำ 3) ผ้า เช่น ผ้าถุง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว 4) ยานพาหนะ เครื่องอุปกรณ์การไป เช่น ร่ม รองเท้า ถนน สะพาน 5) ดอกไม้ ต้นไม้ ดอก ต้นไม้ใบ 6) ของหอม เครื่องกำจัดกลิ่นชั่ว 7) เครื่องตกแต่ง เช่น ธงทิวและเครื่องล้อมเครื่องทาสี 8) ที่นอน ที่อยู่ เช่น เสื่อ หมอน มุ้ง 9) ที่พัก เครื่องรับรอง ศาลา ม้านั่ง 10) ประทีป รูป เครื่องแสงสว่าง ทานวัตถุ 10 อย่างนี้ เป็นเกณฑ์พิจารณาในขั้นแรกกว่าของที่ควร

(2) ธรรมทาน คือ การสอนให้ธรรมะเป็นความรู้เป็นทาน เช่น ให้ความรู้ ให้คำแนะนำสั่งสอนในทางที่ดี ให้คำตักเตือนเมื่อหลงทางผิด และที่หาให้ยากที่สุดคือการให้หนังสือธรรมะเป็นทาน ในบรรดาการให้ทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นข้าว น้ำ วัตถุสิ่งของ พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการให้ธรรมเป็นทานว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด และเป็นสุดยอดแห่งการให้ทานทั้งปวง ธรรมทานแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การให้ความรู้ทางโลกและการให้ความรู้ทางธรรม การให้ความรู้ทางโลก คือ การสั่งสอนให้เกิดความรู้ความสามารถในทางศิลปวิทยาเพื่อไปประกอบสัมมาอาชีพในการเลี้ยงชีพ เรียกว่า วิทยาทาน ส่วนการให้ความรู้ทางธรรมนั้นจัดเป็นธรรมทานโดยแท้เพราะว่าการให้ธรรมเป็นทานเปรียบเสมือนเป็นการให้ขุมทรัพย์ หรือให้ประทีปที่ให้แสงสว่างที่จะเป็นเครื่องส่องทางในชีวิต ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องถึงความสุข ความเจริญ เมื่อยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ย่อมไม่เป็นผู้ที่ตกต่ำ ย่อมมีชีวิตที่ดีงามเกิดในสุคติภพ เมื่อสั่งสมบารมีแก่กล้าแล้วย่อมละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง เรียกว่า ธรรมทาน

(3) อภัยทาน คือ การให้อภัยแก่คนหรือสัตว์ (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย เล่ม 9 ข้อ 3 : 618) การปล่อยวางความผูกโกรธให้หมดไปจากใจ การให้ที่ไม่มีการยึด การให้ความปลอดภัย (สถาบันบันลือธรรม,,

ม.ป.ป. : 19) ความไม่มีภัยแก่ตนเองและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองในการล่วงเกินของคนอื่น ไม่มีเวรผูกเวรกับผู้อื่นผู้ใด การให้อภัยเป็นการยอมรับตัวตนภายในที่แท้จริงของมนุษย์ทุกคน ว่าเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร การให้อภัยเป็นการให้ทานที่ไม่ต้องลงทุนอะไร และเป็นการให้ที่ง่ายแสนง่ายแต่ก็ทำได้ยากเนื่องจากมีกิเลสอยู่ในใจต้องอาศัยการขัดเกลาจากการปฏิบัติธรรมอยู่เรื่อยๆ จนกิเลสเบาบางเกิดความแจ่มแจ้งในพระสังฆธรรมจนสามารถให้อภัยแก่ทุกสิ่งทุกอย่างได้ (ปิโยโสภณ, ม.ป.ป. : 7)

2) ปิยวาจา

ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ การพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

(1) เว้นจากการพูดเท็จ การพูดเท็จ คือ การพูดเรื่องที่ไม่เป็นความจริง พูดไม่ตรงตามที่เห็นมาด้วยตาได้ยินมาด้วยหู มีความมุ่งหมายทางวาจาโดยตรง แต่การใช้สิ่งที่แทนคำพูด แทนวาจา ก็จัดเป็นการพูดเท็จได้เช่นกัน เช่น

- ก. การใช้กริยาท่าทางแทนคำพูดทำให้คนเข้าใจผิด
- ข. การเขียนหนังสือ การสร้างเอกสาร รายงานอันเป็นเท็จ
- ค. การทำเครื่องหมายให้คนอื่นหลงเชื่อและเข้าใจผิด
- ง. การสร้างหลักฐานปลอม
- จ. การทำบุญไปให้คนอื่นหลงเชื่อและเข้าใจผิด

(2) เว้นจากการพูดส่อเสียด การพูดส่อเสียด คือ การพูดเรื่องจริงที่ให้ร้ายคนอื่น พูดเสียดสีพาดพิงให้คนอื่นเจ็บแค้นแทงใจดำ พูดจาเหน็บแนม กระทบกระเทียบบากถาง เย้ยหยันให้คนอื่นได้รับความเสียหาย เสียใจ คับแค้นใจ ชื่นเคืองใจ เหล่านี้เป็นต้นคือลักษณะของการพูดส่อเสียด

(3) เว้นจากการพูดคำหยาบ การพูดคำหยาบ คือ การด่า การแข่ง ด้วยความไม่พอใจ เนื่องด้วยความโกรธเคืองเพราะสาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง คำหยาบเป็นคำที่คนอื่นฟังแล้วเจ็บไปคิดแล้วเกิดความทุกข์ทรมานใจ

(4) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ การพูดเพ้อเจ้อ คือ การพูดเรื่องที่เป็นไปไม่ได้รู้ทั้งรู้ว่าไม่มีทางเป็นไปได้ไม่มีทางเกิดขึ้นจริง แต่ก็ฝันพูดออกไปให้คนอื่นเชื่อ เหมือนกับโฆษณาชวนเชื่อที่พูดเกินความเป็นจริง ลักษณะอย่างนี้เรียกว่า การพูดเพ้อเจ้อ

3) อัจฉริยา

อัจฉริยา คือ การประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น เป็นการทำความประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยแรงกาย ขวนขวายช่วยเหลือผู้อื่นในกิจกรรมต่างๆ บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์รวมทั้งการแก้ปัญหาในด้านต่าง อัจฉริยาสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

(1) การทำตนให้เป็นประโยชน์ คือ การทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่

(2) การทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้วจะต้องบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ด้วยความเกื้อกูล มีน้ำใจไมตรีต่อกัน บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคมตามความสามารถ

4) สมานัตตา

สมานัตตา คือ การวางตนสม่ำเสมอ ทำตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างสม่ำเสมอ ไม่ถือตัว ไม่หยิ่งจองหอง เป็นการวางตนให้สมกับฐานะของตน สมานัตตาสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 210 : 171) ดังนี้

(1) การวางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมที่ตนมีอยู่และทำอย่างเสมอต้นเสมอปลาย เช่น เป็นพ่อ แม่ ก็ประพฤติตนให้เหมาะสมกับฐานะความเป็นพ่อเป็นแม่ เป็นครูเป็นอาจารย์ก็ทำตัวให้เหมาะสมกับฐานะของความเป็นครูเป็นอาจารย์ เป็นต้น

(2) การปฏิบัติตนอย่างเสมอต้นเสมอปลายต่อผู้อื่น ให้ความเสมอภาค ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหาและร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม

การวางตนให้สม่ำเสมอเพื่อให้เกิดความเสมอภาค เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสังคมสงเคราะห์ เนื่องจากจะได้สงเคราะห์ผู้อื่นตามความเป็นจริงไม่ลำเอียงในการสงเคราะห์ช่วยเหลือจะทำให้การสงเคราะห์ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของผู้อื่นได้อย่างแท้จริง

พระพุทธองค์ตรัสว่า การให้ทาน การพูดจาไพเราะ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ในโลกนี้ การเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอในธรรมทั้งหลายตามสมควร คือ สังคหวัตถุธรรม ซึ่งเป็นธรรมเครื่องสงเคราะห์โลก ประดุจสลักเพลาควบคุมรถที่แล่นไปอยู่ไว้ได้ ถ้าสังคหวัตถุธรรมไม่มีแล้ว มารดา บิดา ก็จะไม่สงเคราะห์บุตรให้คู่ควรแก่การบูชา (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 32 : 51) สังคหวัตถุ 4 ประการ ถือเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการสังคมสงเคราะห์

3. การสงเคราะห์ด้วยทาน

ทานเป็นหลักการสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยการให้ที่ทำให้ผู้ให้ได้ทำลายความตระหนี่ของตนเอง การให้ทานเป็นการสงเคราะห์ในเบื้องต้นแก่ผู้ที่ต้องการการสงเคราะห์ การสงเคราะห์ด้วยการให้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การสงเคราะห์ด้วยวัตถุ (อามิสทาน) และการสงเคราะห์ด้วยการให้ความรู้ ศิลปะวิทยาการ (ธรรมทาน) การให้ทานพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่ามีลักษณะ 5 ประการ (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย เล่ม 22 ข้อ 148 : 244) ดังนี้

- 1) ให้ด้วยศรัทธา เป็นการให้ด้วยความเชื่อว่าการให้ทานมีประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น
- 2) ให้ทานด้วยความเคารพ เป็นการให้ด้วยความนอบน้อมและให้ทานด้วยน้ำใจที่อ่อนน้อม
- 3) ให้ทานตามกาล เป็นการให้ทานตามเวลาที่เหมาะสม
- 4) ให้ทานด้วยจิตอนุเคราะห์ เป็นการให้ทานด้วยความเกื้อกูลโอบอ้อมอารีมีจิตเมตตา และให้การอุดหนุนเอื้อเฟื้อช่วยเหลือด้วยความกรุณา
- 5) ให้ทานที่ไม่กระทบกระเทือนตนเองและผู้อื่น เป็นการให้ทานตามกำลังของตนเองที่มีอยู่และไม่ต้องรบกวนของคนอื่นมาให้ทาน

การให้ทานเป็นการสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยความเสียสละ ด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ด้วยจิตใจที่โอบอ้อมอารีมีเมตตา และเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยสิ่งของและการให้ความรู้ ศิลปะวิทยาการ การให้ทานด้วยวัตถุเป็นการเกื้อกูลผู้อื่นในเบื้องต้น ให้ผู้ที่เดือดร้อนสามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยปัจจัย 4 อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เป็นต้น การให้ธรรมเป็นทานเป็นการสงเคราะห์ด้วยการให้อีกประการหนึ่งซึ่งเป็นการให้ธรรม ความรู้และวิทยาการต่างๆ เพื่อให้ผู้อื่นได้นำความรู้และวิทยาการต่างๆ ไปใช้ในการประกอบสัมมาอาชีพและเพื่อใช้ในการสร้างภูมิคุ้มกันปัญหาต่างๆ อันจะเกิดขึ้น การให้ทานจะต้องทำควบคู่กันไประหว่างวัตถุทานกับธรรมทาน เนื่องจากการให้วัตถุเป็นทานเป็นการสงเคราะห์เพื่อยังชีพให้เป็นไปโดยปกติ และการให้ธรรมทานเป็นการสงเคราะห์ด้วยการให้ความรู้และวิทยาการเพื่อให้ผู้อื่นสามารถพึ่งพาตนเองได้และนำความรู้ที่ได้รับมาประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อจะได้พึ่งพาตนเองได้อย่างถาวร

4. การสงเคราะห์ด้วยปิยวาจา

ปิยวาจาเป็นการพูดอ่อนหวาน คำสุภาพไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจที่นำไปสู่ความสมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้เกิดความรักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การพูดในสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะยึดเหนี่ยวจิตใจ พระพุทธองค์ตรัสว่า “ปิยวาจาที่จัดได้ว่าเป็นสุภาสิตที่บุคคลควรเปล่งออกมาและมีความสำคัญในการพูดสร้างสรรค์สามัคคี สุภาพ อ่อนหวาน ประณีตละเอียดละอ่อน เกลี้ยกล่อม เป็นที่รักประกอบด้วยสารประโยชน์ ไม่มีโทษ มีเหตุผลน่าเชื่อถือ เกิดจากเจตนาดี ปราศจากอคติ ประกอบด้วยเมตตา วิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน เป็นคำพูดที่ถูกจังหวะ ถูกกาล ถูกเวลา ถูกโอกาส เป็นคำพูดหรือการกระทำของบัณฑิต เป็นวาจาที่พระวังคีสเถระสรรเสริญว่า เป็นวาจาทำให้บรรลุนิพาน ทำที่สุแห่งกองทุกข์ เป็นวาจาที่ยอดเยียมกว่าวาจาทั้งหลาย ” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 457 : 603)

ปิยวาจาเป็นเครื่องมือสื่อสารที่ถ่ายทอดออกมาจากจิตใจเปล่งออกมาเป็นภาษาดังนั้นจะต้องระวังคำพูดของตนเองในขณะที่พูด เมื่อจะกล่าวถ้อยคำใดควรจะต้องใคร่ครวญเสียก่อนว่า สิ่งที่จะพูดออกไปนั้นเป็นประโยชน์หรือสอดคล้องกับความจริงหรือไม่ เพราะว่าการกล่าวถ้อยคำที่ไม่เป็นประโยชน์หรือกล่าวคำเท็จ จะทำให้เกิดความเสียหายและทำอันตรายแก่ตนเองและผู้อื่นได้ ในทางตรงกันข้ามเมื่อกล่าวถ้อยคำอันเป็นประโยชน์หรือกล่าวคำสัตย์ จะทำให้เกิดประโยชน์และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นทุกเมื่อ การสงเคราะห์บุคคลด้วยปิยวาจาโดยการแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ จะทำให้ผู้ที่ได้ฟังเกิดความเห็นชอบที่เรียกว่ามีฉันทิกฐิและมีความคิดที่เป็นระบบความคิดแบบโยนิโสมนัสสิการ ดังนี้

1) วิธีคิดแบบสืบสาวหาเหตุผล เป็นการสืบหาสาเหตุของสิ่ง (ผล) ที่เกิดขึ้น เมื่อได้เหตุแล้ว ก็หาสาเหตุที่ทำให้เกิดเหตุ (ผล) นั้นต่อไป จนได้ความสัมพันธ์ของเหตุและผลโดยสมบูรณ์ ในชีวิตประจำวัน มักใช้ในการทดลองและอภิปรายกลุ่ม

2) วิธีคิดแบบแยกส่วนประกอบ มุ่งพิจารณาเรื่องต่างๆตามความเป็นจริง เพื่อให้รู้ว่าเรื่องนั้นๆ มีองค์ประกอบย่อยอะไรบ้าง ประกอบกันขึ้นมา ได้อย่างไร ในชีวิตประจำวัน มักใช้ในการคิดเพื่อค้นหาคิดวิเคราะห์

3) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์หรือไตรลักษณ์ เป็นการคิดวิเคราะห์สิ่งต่างๆตามกฎไตรลักษณ์ คือ ทุกข์ (ความไม่อาจคงสภาพอยู่อย่างเดิมได้) อนิจจัง (ความเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่) อนัตตา (ความไม่เป็นตัวตน ไม่ใช่ตัวตน) ในชีวิตประจำวัน มักใช้ในการคิดเพื่อยอมรับ คิดวิพากษ์

4) วิธีคิดแบบอริยสัจ/คิดแบบแก้ปัญห เป็นการคิดแบบสืบสาวจากผลไปหาเหตุ แล้วพิจารณาวิธีการแก้ไขที่เหตุ ซึ่งมักเริ่มด้วยการกำหนด ปัญหา (ทุกข์) ทำความเข้าใจกับปัญหา สืบหาสาเหตุเพื่อเตรียมแก้ไข (สมุทัย) ในขณะเดียวกันก็กำหนดเป้าหมายให้แน่ชัด พร้อมกันนั้นจึงคิดวิธี ปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหา (มรรค) และดำเนินการแก้ไขปัญหตามแนวทางที่วางไว้ (นิโรธ) ในชีวิตประจำวัน มักใช้ในการคิดเพื่อแก้ปัญห

5) วิธีคิดแบบบรรลัสมพันธ์ เป็นการคิดตามหลักการ มุ่งหาความสัมพันธ์ระหว่างหลักการกับความมุ่งหมาย/วิธีการ เมื่อวิเคราะห์จนรู้สภาพ ของปัญหาแล้ว จึงพิจารณาจุดหมายที่ต้องการและวิธีการที่จะตอบสนองจุดหมายนั้น จนนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง (ธรรมานุธรรมปฏิบัติ) ในชีวิตประจำวัน มักใช้ในการคิดเพื่อสร้างวิธีการ คิดสังเคราะห์ คิดอนาคต

6) วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก เป็นการคิดโดยมองความจริง ยอมรับความจริงตามสิ่งที่เป็นอย่าง เพื่อให้รู้คุณโทษ ข้อดีข้อเสียทุกด้าน แล้วจึงคิดหาทางออกของปัญหา เลือกลงทางที่ดีที่สุดของปัญหาในกรณีต่างๆ แล้วจึงนำไปปฏิบัติ ในชีวิตประจำวัน มักใช้ในการคิดเพื่อเลือกแนวทาง คิดเปรียบเทียบ คิดเชิงกลยุทธ์

7) วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม เป็นการคิดที่สกัดหรือบรรเทาต้นหาของมนุษย์ โดยพิจารณาด้วยสติ และปัญญา แยกแยะให้ได้ว่าสิ่งนั้นๆ มีคุณค่าแท้หรือคุณค่าเทียม ในชีวิตประจำวัน มักใช้ในการคิดเพื่อประเมินคุณค่า คัดลึกลง คัดประยุกต์

8) วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม เป็นการคิดที่ใช้หลักการที่ว่า บุคคลเมื่อประสบอารมณ์หรือรับรู้สิ่งใดก็ตาม แม้เป็นของอย่างเดียวกัน แต่การมองเห็นและนึกคิดอาจปรุงแต่งไปคนละอย่างตามโครงสร้างของจิตใจ ในชีวิตประจำวัน มักใช้ในการคิดเพื่อเอาใจเขามาใส่ใจเรา คิดอย่างสร้างสรรค์

9) วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน เป็นการคิดในแนวทางของความรู้ ภายใต้อำนาจของปัญญา ไม่ตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์ พิจารณาความหมายของการเป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ ไม่อาลัยอาวรณ์สิ่งที่ผ่านมาแล้ว หรืออารมณ์ชอบใจ ไม่ชอบใจ ยึดสัมมาสติ เป็นสำคัญ ในชีวิตประจำวัน มักใช้ในการคิดเพื่อการไม่ยึดติด คิดอย่างมีวิจยญาณ

10) วิธีคิดแบบวิภาษวาท วิภาษวาทไม่ใช่วิธีคิดโดยตรง แต่เป็นวิธีพูด แต่การคิดและพูดเป็นกรรมที่ใกล้กันมากที่สุด เพราะสิ่งที่พูดล้วนมาจากการคิด โดยวิภาษวาท มาจาก 2 คำ คือ วิภาษ แปลว่า แยกแยะ จำแนก และ วาท แปลว่า การพูด การกล่าว ซึ่งเราอาจให้ความหมาย ของวิภาษวาท ได้เป็น การพูดแจกแจง จำแนก แยกแยะ ด้วยการมองและแสดงความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละด้านของสิ่งนั้นๆครบทุกแง่มุม ในชีวิตประจำวัน มักใช้ในการคิดเพื่อระดมสมอง คิดละเอียด

การสงเคราะห์โดยการแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ด้วยถ้อยคำพูดที่สุภาพน่าฟัง เหมาะกับจริตของผู้ฟัง จะทำให้ผู้ฟังเกิดองค์ความรู้และความคิดที่จะพึงพาตนเอง เนื่องจากการใช้ความคิดที่เป็นระบบจะทำให้เห็นคุณประโยชน์และโทษจากการกระทำในสิ่งต่างๆ การช่วยเหลือเกื้อกูลจนทำให้ผู้อื่นมีความรู้และสามารถนำเอาความรู้มาพัฒนาคุณภาพชีวิตจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในการสงเคราะห์ เพราะเป้าหมายหมายของการสงเคราะห์ผู้เดือดร้อนนั้นจะต้องสงเคราะห์ผู้ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนที่ช่วยตนเองไม่ได้ ให้สามารถช่วยตนเองได้ แก้ไขปัญหาสังคมให้ลดน้อยหรือหมดไปและช่วยพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าช่วยให้ผู้รับสงเคราะห์ สามารถช่วยตนเองได้ เพื่อที่จะได้มีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่สังคม

5. การสงเคราะห์ด้วยอัตถจริยา

อัตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์ การประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ช่วยเหลือรับใช้ ทำงานสร้างสรรค์ ประพฤติการที่เป็นประโยชน์ ด้วยความตั้งใจอย่างดีเลิศ ช่วยเหลือส่งเสริมคนให้มีความเชื่อถือถูกต้อง ให้ประพฤติดีงาม ให้มีความเสียสละ และให้มีปัญญา ซึ่งเป็นการประพฤติปฏิบัติที่ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข ที่มีคำสมัยใหม่เรียกว่าจิตอาสา อัตถจริยาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือการทำตนให้เป็นประโยชน์ และการทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์

การเป็นนักสังคมสงเคราะห์จะต้องรู้จักคุณค่าของความเป็นมนุษย์ รู้จักทำตนให้เป็นผู้มีประโยชน์ และมีความตั้งใจที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์ ไม่ว่ากับตัวเองหรือบุคคลอื่น หลักธรรมในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม จะต้องรู้จักการแบ่งปันซึ่งเป็นการเสียสละสิ่งของและองค์ความรู้ของตนให้แก่ผู้ที่เดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ การแบ่งปันเป็นคุณธรรมที่จะช่วยให้เราจัดความเห็นแก่ตัวออกจากตนเอง และทำให้คนเราอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข การบำเพ็ญประโยชน์ เป็นการช่วยเหลือผู้อื่นหรือส่วนรวม เป็นการเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อให้ผู้อื่นหรือส่วนรวมมีความสุข แสดงถึงความรับผิดชอบในฐานะที่เราเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนสังคม การบำเพ็ญประโยชน์สามารถทำได้หลายวิธีตามโอกาสอันควร และควรปฏิบัติอยู่ตลอดเวลาจนเป็นนิสัย

การบำเพ็ญประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นคือธรรมสำคัญที่จะทำให้ตนเองและผู้อื่นอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข พระพุทธองค์ทรงเป็นแบบอย่างในการการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ เพื่อบำเพ็ญพุทธจริยา 3 ประการ ดังนี้

1) อตตัตถจริยา พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญประโยชน์เพื่อพระองค์เอง พระองค์ได้ทรงใช้ความพากเพียรพยายามอย่างยวดยิ่งในการปฏิบัติภาวนาฝึกฝนพระองค์เองจนได้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมโพธิญาณ ข้ามพ้นพวงมารและวัฏฏสงสารทั้งปวงบรรลุถึงซึ่งอิสรภาพอันถาวร และพระพุทธองค์ ทรงกระทำกิจที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตได้ทรงกระทำมาเป็นพุทธวิสัย คือ ประกาศธรรม สอนสั่งทั้งหลายให้รู้ตาม

2) โลกัตถจริยา พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลก พระองค์ทรงใช้เวลาวันหนึ่งๆ เสด็จด้วยพระบาทเปล่าไปตามหมู่บ้านน้อยใหญ่เพื่อทรงแสดงธรรมแก่ประชาชนที่พร้อมจะฟังธรรม ปฏิบัติธรรม และเข้าถึงธรรมตามลำดับตามสติปัญญาของตนๆ โดยมีได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าพระวรกายแต่อย่างใด พระองค์ทำงานด้วยจิตตบริสุทธิ์ ไม่อามิสสินจ้างใดๆ เป็นแรงผลักดันหรือแรงจูงใจ แต่พระพุทธกิจทั้งหมดทรงบำเพ็ญไปด้วยพลังแห่งพระมหากรุณา สุทธิ และ ปัญญาล้วนๆ ในฐานะที่พระองค์เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมโลก ความสำเร็จในจริยาข้อนี้ทรงอาศัยพุทธกิจประจำวัน 5 ประการ คือ

พุทธกิจประการที่ 1 เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เพื่อเป็นการโปรดสัตว์โลกผู้ต้องการบุญพุทธกิจประการที่ 2 ในเวลาเย็นทรงแสดงธรรมแก่คนผู้สนใจในการฟังธรรม

พุทธกิจประการที่ 3 ในเวลาค่ำทรงประทานพระโอวาทให้กรรมฐานแก่ภิกษุทั้งหลาย

พุทธกิจประการที่ 4 ในเวลาเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรม และตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย

พุทธกิจประการที่ 5 ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจดูสัตว์โลกที่อาจจะรู้ธรรมซึ่งพระองค์ทรงแสดงแล้วได้รับผลตามสมควรแก่อุปนิสัยบารมีของคนเหล่านั้น

3) ญาติัตถจริยา พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ กล่าวคือ เมื่อพระองค์ตรัสรู้เสร็จแล้วได้เสด็จมาโปรดพระประยูรญาติ อันมีพระบิดาทรงเป็นประธาน จนพระบิดา และพระประยูรญาติต่างบรรลุมรรคผลในระดับต่างๆ อย่างถ้วนหน้า พระกุมารหนุ่มๆ หลายพระองค์ เช่นพระอานนท์ เป็นต้น เมื่อฟังธรรมแล้วเลื่อมใสมากได้สละทรัพย์สินสมบัติและชีวิตที่หุ่รือร้ออกบวช ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์และเป็นการกำลังสำคัญในการเผยแผ่ทำนุบำรุงพระพุทธ ศาสนาอย่างยั่งยืนและกว้างไกล

อตถจริยาเป็นหลักธรรมที่ทำให้บุคคลทำตนให้เป็นประโยชน์เพื่อการทำในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ จะต้องเริ่มต้นด้วยการทำประโยชน์ให้แก่ตนเองก่อน โดยการศึกษาหาความรู้ และฝึกฝนตนเองให้มีศักยภาพจนสามารถทำตนเองให้การสงเคราะห์แก่ผู้อื่นได้จึงเรียกว่าการทำตนให้เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์เป็นพื้นฐานของการทำสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ ดังจะเห็นจากพุทธจริยาของพระพุทธองค์ อันดับแรกพระพุทธองค์นั้นได้ศึกษาหาความรู้ศิลปวิทยาการต่างๆ แล้วนำไปสู่การฝึกฝนตนเองจนพัฒนาศักยภาพพระพุทธองค์เองถึงขั้นทรงตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้วการสงเคราะห์ผู้อื่นและสังคมจึงเกิดขึ้นตามลำดับ

6. การสงเคราะห์ด้วยสมานัตตตา

สมานัตตตา คือ ความเป็นผู้มีตนเสมอต้นเสมอปลาย การวางตัวดีวางตัวเสมอต้นเสมอปลายกับทุกคน การทำตัวให้เป็นคนน่ารัก น่าเคารพนับถือ และนำให้ความช่วยเหลือร่วมมือ การทำตัวได้เหมาะสมแก่ฐานะภาวะ บุคคล เหตุการณ์ สมานัตตต่ายังมีความหมายรวมถึงความเสมอภาค ความคล้ายคลึงกันในสถานภาพทางสังคมในสิทธิความรับผิดชอบและโอกาส ความเสมอภาคเป็นหลักการในอุดมคติของการสงเคราะห์และเป็นหลักการของการดำรงอยู่ร่วมกันที่สำคัญในสังคม ความเป็นผู้ที่มีความสม่ำเสมอ เป็นคุณธรรมที่จะช่วยให้ผู้

ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นและสังคมเป็นคนที่มึนจิตใจหนักแน่นไม่โลเลและยังเป็นการสร้างค่านิยมและความไว้วางใจแก่ผู้อื่นด้วยการวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งการวางตัวเสมอต้นเสมอปลายนั้นมีความหมายอยู่ 2 ประการ ดังนี้

1) การวางตนได้เหมาะสมกับฐานะของตนที่มีอยู่ในสังคม คือ การที่ตนอยู่ในฐานะอะไรในสังคมก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนเป็นอยู่และทำหน้าที่ได้อย่างสม่ำเสมอต้นเสมอปลาย เช่น เป็นบิดา มารดา เป็นข้าราชการ เป็นเพื่อน ก็วางตัวให้เหมาะสมและทำหน้าที่อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ในฐานะบิดา มารดา ข้าราชการ เพื่อน เป็นต้น

2) การปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อผู้อื่น คือ ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม มีความเสมอในสุขและทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหาและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ของผู้อื่นและสังคม

การปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความสม่ำเสมอไม่เอาเปรียบด้วยประการทั้งปวง จะทำให้การสงเคราะห์ผู้อื่นและสังคมเกิดประสิทธิภาพเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการนำแนวความคิดความเสมอภาคและความเป็นผู้มีต้นเสมอต้นเสมอปลาย มาเป็นหลักในการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นและสังคมจะทำให้การสงเคราะห์ไม่มีความเอนเอียงไปฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง การทำตัวเสมอต้นเสมอปลายและความเสมอภาคเป็นพื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่งในการสงเคราะห์เพราะจะเป็นการสงเคราะห์ที่เป็นธรรมและทั่วถึง ได้รับการสงเคราะห์ในมาตรฐานที่เท่าเทียมกันเพียงพอเสมอกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการสงเคราะห์

7. บทสรุป

งานสังคมสงเคราะห์เป็นทั้งศิลป์ วิทยาศาสตร์ และวิชาชีพ ในการช่วยเหลือมนุษย์ โดยเน้นให้รู้จักป้องกันและแก้ไขปัญหาของตนเอง ปัญหาของครอบครัว ปัญหาของกลุ่มและชุมชน รวมทั้งช่วยให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน สามารถมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข ซึ่งในการนี้จำเป็นต้องอาศัยวิธีการสังคมสงเคราะห์หลายวิธีประกอบกัน อันได้แก่ วิธีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย วิธีการสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน การจัดระเบียบชุมชน การวิจัย และการบริหารงานสังคมสงเคราะห์

ตามทัศนะทางพระพุทธศาสนางานสังคมสงเคราะห์ คือ การยึดเหนี่ยวจิตใจ ประสานหมู่ชนไว้ให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือการให้สังคมเกาะกุมค้ำกันอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน งานสังคมสงเคราะห์เป็นงานที่ต้องเข้าไปแก้ไขเกี่ยวกับมนุษย์นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องทำงานเกี่ยวข้องกับบุคคล กลุ่ม และชุมชนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น จึงเป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้

หลักสังคหวัตถุ คือ หลักธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์กันและกัน คุณธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลและประสานหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในความสามัคคี ประกอบไปด้วยคุณธรรม 4 ประการ ได้แก่

1) ทาน คือ การเกื้อกูลกันด้วยการให้ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น

2) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ

3) อตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิด การทำตนให้เป็นประโยชน์ การปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

4) สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ มีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลายและความเสมอภาค

หลักสังคหวัตถุ ทั้ง 4 ประการ คือ หัวใจสำคัญของการสังคมสงเคราะห์ โดยเริ่มจากทาน การให้วัตถุทานจะทำให้มีการแบ่งปันลดความเห็นแก่ตัวและแบ่งปันผลประโยชน์ และทรัพยากร ไม่เอาเปรียบคนในสังคม

เดียวกัน การให้ธรรมทาน เป็นการแบ่งปันความรู้เพื่อใช้ในการประกอบสัมมาอาชีวะและแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน ปิยวาจา เป็นการใช้คำพูดแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์เพื่อก่อประโยชน์ให้กับผู้อื่นซึ่งเป็นคำพูดที่ตั้งอยู่ในหลักของความจริง อตถจริยา เป็นการทำตนให้เป็นประโยชน์และทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม สมานัตตตา เป็นการทำตัวเสมอต้นเสมอปลาย เคยประพฤติตนเช่นไรก็ทำตนเช่นนั้น หลักธรรม 4 ประการนี้ย่อมเป็นการสังคมสงเคราะห์ต่อกันในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและมีความเสมอภาคกันได้ด้วยการสังคมสงเคราะห์ด้วยสังคหัตถุธรรม

บรรณานุกรม

วิไลวงศ์ ฤกษ์ชะอุติ. (2529). **สังคมสงเคราะห์ศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สถาบันบันลือธรรม. (ม.ป.ป.). **การทำทาน : ธรรมทาน การถวายสังฆทาน การให้อภัยทาน**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

ปิยโสภณ. (ม.ป.ป.) **อภัยทาน**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.